

Терезія Попович¹

Проблематика обов'язків у політико-правовій думці епохи відродження

1. Вступ

Розумінню категорії обов'язку, розкриттю її сенсу крізь призму творчості мислителів епохи Відродження присвячено небагато уваги або Питання щодо розуміння категорії обов'язку, розкриття її сенсу крізь призму творчості мислителів епохи Відродження на сьогодні практично залишаються поза увагою правової доктрини (або вчених-науковців). Незважаючи на цей фактор, обов'язки як явище все ж пронизують низку сфер державного і суспільного життя розглядуваного періоду – чи то з християнської точки зору, чи в макіавелльському розумінні становища правителя, чи в боденівському трактуванні суверенності і закону, чи в альтузіанському сприйнятті асоціації як політичного об'єднання й ролі ефорів. Поняття обов'язку в його реалізації (з точки зору епохи Відродження) носить досить диференційований характер, що впливає на здатність формувати відповідні узагальнені висновки. Все це актуалізує потребу звернення до обраної тематики дослідження.

Деякі аспекти проблематики обов'язків у політико-правовій думці епохи Відродження можна простежити в наукових працях таких дослідників: Л. Баткіна, Г. Берріджа (G. Berridge), Е. Гарена,

¹ Кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; buts_tereza@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8333-3921>.

Дж. Герцлера (J. Hertzler), В. Даннінга (W. Dunning), А. Горфункеля, М. Гьорнквіста (M. Hörnqvist), Л. Ингбера (L. Ingber), К. Каутського, Ф. Коган-Бернштейна, Дж. Лірі (J. Leary), П. Меснара (P. Mesnard), К. Міттермайєра (K. Mittermaier), Г. Мюнклера (H. Münkler), В. Соколова, Є. Шацького, А. Яручик та ін.

Метою дослідження є висвітлення та аналіз категорії обов'язків у політико-правовій думці провідних мислителів епохи Відродження. Дана мета обумовлює наступні науково-дослідні завдання: розкрити поняття обов'язку згідно з вченням Ф. Бекона; з'ясувати погляди на обов'язки Н. Макіавеллі; охарактеризувати бачення Ж. Бодена на обов'язки; дослідити позиції Й. Альтузія у контексті розуміння ним феномену обов'язків.

Методологічну основу дослідження складає система методів, наукових підходів, прийомів та принципів, котрі були спрямовані для реалізації мети дослідження. Застосовувалися універсальні, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи. Зокрема, серед загальнонаукових методів використовувалися: методи аналізу, синтезу, узагальнення, формально-логічні, структурно-системні, серед спеціальних: формально-правовий, історико-правовий та метод порівняльного аналізу.

2. Погляди на обов'язок Ф. Бекона

Елементи роздумів про обов'язки в англійського філософа Ф. Бекона можливо віднаходити у праці «Досліди, або моральні і політичні настанови», а також в утопії «Нова Атлантида». Так, у творі «Досліди, або моральні і політичні настанови» Бекон відзначає, що людській природі притаманним є чинити добро. Доброта ж «відповідає євангельському милосердю», яке не може бути надмірним і ввести людину в гріх. Водночас мислитель закликає прагнути до блага інших, проте «не бути рабом їх забаганок». На його думку, відповідно до євангельської заповіді любові важливо, роблячи зліпок, не розбити оригіналу. Таким зліпком є любов до ближнього, тоді як оригіналом – любов до себе². Тобто у даному випадку Бекон у розумінні

² Бэкон Ф. Новая Атлантида / Сочинения в 2 тт. Т. 2. Москва: Мысль, 1978. С. 481–518.

обов'язків відштовхується від встановленої заповіді любові, якою повинна керуватися людина у своїх вчинках та справах.

Перший обов'язок, з яким зустрічається читач утопії «Нова Атлантида», і на якому наголошує автор, це «обов'язок» милосердя. Команда моряків, які потерпають від негоди, примикає до одного острова, жителі якого чинять різного роду акти милосердя щодо чужинців: приймають їх в окремому домі для чужоземців, годують, лікують хворих тощо. Автор декілька разів підкреслює те, що вражений такими вчинками жителів невідомого їм острова Бенсалема, які, як виявляється, є християнами.

На острові функціонує Соломонів дім – свого роду товариство вчених, дослідників та інших людей, метою діяльності яких є пізнання і перетворення природи для блага жителів. Це елітна частина Бенсалема, яка суттєво відрізняється від звичайних громадян. Їх ще називають батьками-вченими. Ареал діяльності членів Соломонового дому – дослідження порядку і безладу в природі³. В цьому товаристві має місце система обов'язків і занять, які покладаються на людей: торговці світлом – відвідують чужі країни, видаючи себе за інших, і збирають у них книги, матеріали, дослідження тощо; викрадачі – вилучають матеріал для досліджень з книг; мисливці за секретами – збирають досвід всіх наук і мистецтв; винахідники – проводять дослідження; компілятори – заносять результати досліджень до таблиць, зводів тощо; благодійники – займаються вивченням досліджень своїх товаришів для винаходів, які можуть бути корисні у подальших роботах і навчанні; світочі – обговорюють результати досліджень і формують вказівки для нових; прививателі – здійснюють ці нові дослідження; тлумачі природи – формують на основі опрацювання результатів досліджень закони і принципи; учні та новопосвячені. При цьому на кожному із вказаних категорій людей покладається загальний обов'язок – зберігати в таємниці відомості про ті винаходи й відкриття, щодо яких було прийнято відповідне рішення. Деякі з них повідомляються державі, а деякі – ні⁴.

³ Deveci C. Bacon's New Atlantis: a utopia for the scientist, not for humanity. *Bogaziçi Journal*. 2006. Vol. 20, № 1-2. P. 7-28.

⁴ Бэкон Ф. Опыты, или наставления нравственные и политические / Сочинения в 2 тт. Т. 2. Москва: Мысль, 1978. С. 349-482.

Таким чином, Бекон, передусім, говорить про обов'язки в християнському сенсі як прояви любові до ближнього – прояви актів милосердя та добрих справ. Крім цього, виходячи з мотивів «Нової Атлантиди», йдеться про обов'язки товариства науковців-вчених, роль яких у цілому зводиться до пізнання та перетворення природи заради інтересів жителів на основі отриманих результатів досліджень.

3. Розуміння обов'язків у концепції Н. Макіавеллі

Уявлення про обов'язки знайшли своє місце і в основних працях італійського вченого Н. Макіавеллі: «Роздуми про першу декаду Тита Лівія» та «Правитель». Узагальнено їх можна назвати зразками розуміння основ політичної психології і, на сучасну мову, політтехнологій, та навіть військового мистецтва. Зокрема, «Роздуми про першу декаду Тита Лівія» містять аналіз кращих, на думку мислителя, політичних порядків, структур управління, права і загального блага, насамперед виходячи з досвіду Римської держави⁵.

Так, Н. Макіавеллі у даному творі виводить свого роду «обов'язок» республіки та правителя утримуватися від спричинення образ як великій кількості громадян, так і окремому з них. Оскільки, за умови, що хтось із громадян унаслідок образи не отримає сатисфакцію, він намагатиметься помститись будь-якою ціною⁶. Разом з тим, він формулює і обов'язок, якому має слідувати доброчесний громадянин, – забувати про спричинені йому образи з мотивів любові до батьківщини⁷.

Говорить мислитель і про важливість того, аби вчинки людини відповідали саме тому часу, в якому вона живе. В подібній відповідності (невідповідності) має місце причина людських успіхів і невдач. Таким чином, «менше помиляється і більш успішний той, хто своїм

⁵ Sellers M.N.S. Niccolò Machiavelli: Father of Modern Constitutionalism. *Ratio Juris*. 2015. № 2, Vol. 28. P. 216–225.

⁶ Макиавелли Н. Рассуждения о первой декаде Тита Ливия. Сочинения исторические и политические. Сочинения художественные. Письма. Москва: НФ «Пушкинская библиотека», ООО «Издательство АСТ», 2004. С. 136–468.

⁷ Ibidem.

способом дій не суперечить часу і вчиняє завжди відповідно до своїх природних схильностей»⁸.

У своїх роздумах італійський вчений також зазначає, що, з одного боку, республіка не може існувати й бути добре керованою без авторитетних громадян, з іншого ж боку, авторитет громадян може стати причиною тиранії у республіці. Для уникнення останнього Макіавеллі наголошує на необхідності «вести справи так, щоб повага до громадян йшла на користь, а не шкодила місту і його свободі». Враховуючи це, він виділяє два способи здобуття поваги: 1) публічний – полягає у тому, щоб давати добрі поради і діяти для загального блага, здобуваючи тим авторитет; 2) приватний – передбачає вчинення різного роду дій, завдяки яким певних людей можна схилити на свій бік, однак у спосіб порушення законів. Передбачаючи небезпеки приватних шляхів здобуття авторитету, на думку мислителя, в правильно організованій республіці повинні бути відкриті шляхи для публічного здобуття поваги, для приватного ж – вони мають бути закриті⁹.

У праці «Правитель» Макіавеллі прагне довести, що будь-який правитель, щоб бути успішним, має знати, як використовувати владу. І лише завдяки правильному застосуванню влади можна змусити підданих підкоритися, а також підтримувати державу в безпеці¹⁰. Основне для правителя – поводитися з підданими так, щоб жодна подія (ані добра, ані погана) не змусила його змінити свого поводження з ними, оскільки в тяжкі часи зло і добро виявляться не сприйнятими (зло запізнолим, а добро – безкорисним)¹¹. Крім цього, італійський мислитель наголошує на важливості дружби між правителем і народом, що ставить першому в обов'язок. За будь-яких умов правитель має перебувати з народом у дружніх відносинах, адже «в тяжкий час він буде скинутий»¹².

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ojong K.A., Apebende S.A. Morality and politics in the thought of Niccolo Machiavelli. *LWATI: A Journal of Contemporary Research*. 2010. № 7. P. 337–345.

¹¹ Макиавелли Н. Государь. Сочинения исторические и политические. Сочинения художественные. Письма. Москва: НФ «Пушкинская библиотека», ООО «Издательство АСТ», 2004. С. 58–135.

¹² Ibidem.

Головним обов'язком правителя, виходячи з однойменної праці, є військове мистецтво. Цей обов'язок він не може нікому передавати. Основна причина втрати влади – недбале ставлення до військового мистецтва, тоді як – набуття влади – навпаки, оволодіння ним. Військові турботи зводяться до справ та роздумів. Що стосується справ, то правителю належить слідкувати за порядком у війську, вивчати місцевості, загартувувати тіло. Стосовно роздумів – він повинен вивчати історичні праці, дії полководців, аналізувати їх, а також взяти собі за приклад когось із них, тримаючи в пам'яті його заслуги¹³.

Політика за Макіавеллі має власні стандарти правильності і не-правильності, основою яких виступають успіх і велич. Звідси, стандарт поведінки правителя обмежений політичною логікою, яка встановлює межі його дій¹⁴. Правитель, щоб утримати владу, повинен вміти відступати від добра і користуватися цим умінням за потребою. Відтак, він не має боятися звинувачень у його бік щодо тих вад, які необхідні для утримання влади. Адже насправді те, що виглядає як вада, може виявитись чеснотою¹⁵.

Ренесансний вчений окреслює риси характеру і поведінки, яким має відповідати правитель. Ними є: стриманість; розсудливість; обережність; немінливість; нелегковірність, а також здатність не зважати на обвинувачення у жорстокості (краще вчинити кілька розправ, аніж допустити безлад у державі). Макіавеллі розмірковує також на предмет того, що краще – аби правителя любили, чи боялись. Найкращий варіант полягає у поєднанні страху і любові, однак, оскільки вони між собою тяжко поєднуються, більш надійно обрати все ж таки страх, оскільки природа людини є зіпсованою. Але правитель має таким чином його вселяти, аби не допустити ненависті з боку народу. Важливо в цьому сенсі не посягати на май-

¹³ Ibidem.

¹⁴ Chisholm R. The Ferocious Morality of Niccolo Machiavelli. URL: <http://200.144.254.127:8080/english/texts/chisholmmachiavelli.pdf> (дата звернення: 07.03.2022).

¹⁵ Макиавелли Н. Государь. Сочинения исторические и политические. Сочинения художественные. Письма. Москва: НФ «Пушкинская библиотека», ООО «Издательство АСТ», 2004. С. 58–135.

но громадян, так як «люди скоріше пробачать смерть батька, аніж втрату майна»¹⁶.

Відносно дотримання слова (обіцянки) – правитель не зобов'язаний залишатися йому вірним, якщо це шкодить його інтересам, або в разі, якщо відпали причини, що схилили його дати таке слово (обіцянку). При цьому «правителю потрібно виглядати в очах людей співчутливим, вірним слову, милосердним, щирим, благочестивим» і в ідеалі «бути таким насправді, проте внутрішньо зберігати готовність проявити і протилежні якості, якщо виникне така потреба». «Звідси слідує, що правителю нема необхідності володіти всіма цими чеснотами, але є пряма потреба виглядати так, що він ними володіє». «Кожен знає, який ти з «виду», і тільки небагатьом відомо, який ти на справді». Тому обов'язком правителів є намагатися зберегти владу, отримати перемогу, не дивлячись на засоби, які вони для цього використовують, оскільки оцінювати їх будуть передусім за результатами¹⁷. В цілому ж правитель повинен бути угодним народу, не допустити ненависті й зневаги до себе. Подібне збереже його від головної загрози всередині держави – таємних змов¹⁸.

Стосовно народу на правителя покладаються такі обов'язки, як: відзначати обдарованих громадян, схилити їх спокійно займатися ремеслами і торгівлею, облаштовувати свої володіння, але й займати громадян святкуваннями і видовищами в потрібний час. До того ж він повинен проявляти себе як взірець щедрості й великодушності, але разом із тим триматися власної гідності та величі¹⁹. Турботи розумного правителя повинні зосереджуватися навколо хороших законів, союзників, хорошого війська і добрих прикладів²⁰. Загалом же, як випливає з політичної концепції вченого, «служіння інтересам держави стає нормою поведінки правителя і підданих»²¹.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

²¹ Симовонян В.А., Кордмюк Е.В. Учение Н. Макиавелли о государстве и политике. Юридический вестник РГЭУ. 2007. № 4. С. 11–20.

Отже, проблематика обов'язків у Макіавеллі огорнута політичними цілями, що в кінцевому напрямі спрямовані на збереження, зміцнення держави, згуртованості й злагодженості народу. Обов'язки в розумінні італійського мислителя впливають, насамперед, з позиції здорового глузду, але так само базуються на уявленнях про природу людини, сутність і потреби функціонування держави, тому Макіавеллі і допускає у визначених випадках відступ державних очільників від взятих на себе зобов'язань, не дивлячись на засоби, які вони використовують, якщо бажаного результату буде досягнуто.

4. Категорія обов'язку згідно вчення Ж. Бодена

Окремі аспекти розуміння обов'язків можемо простежити й у французького філософа Ж. Бодена, виходячи зі змісту його основної праці «Шість книг про республіку». У своїх судженнях про громадянина мислитель визначає його як підданого, адже його свобода обмежена суверенною владою, якій він повинен підкорятися. Боден наголошує, що саме обов'язок між підданим і сувереном, а не права і привілеї, формують громадянина, який зберігає віру і послух суверену, а суверен, у свою чергу, – надає пораду, допомогу, захист і правосуддя. Суверен зобов'язаний захищати своїх підданих і їх володіння силою закону і силою зброї, а піддані – служити суверену вірно і з послухом²².

Жан Боден виходить із того, що в своїх діях суверен опирається на Божі приписи і природу. Звідси випливає, що на ньому лежить обов'язок дотримуватися закону, який він прийняв. Адже це не зовсім його «власний» закон, але закон Бога і природи, якими він зв'язаний більше, ніж будь-хто із підданих. Суверен, крім цього, постійно відповідальний перед судом Божим. Закони з точки зору їх вигоди та справедливості поділяються на такі види: вигідні і справедливі, просто вигідні, просто справедливі або ані справедливі, ані вигідні. Якщо закон справедливий, тобто відповідає природі (правильний),

²² Bodin J. Six books of the Commonwealth. URL: http://www.yorku.ca/comninel/courses/3020pdf/six_books.pdf (дата звернення: 02.03.2022).

суверен повинен його дотримуватися. У випадку, коли закон і справедливий, і вигідний, суверен тим більше зв'язаний ним. Проте, якщо закон просто вигідний чи ані вигідний, ані справедливий, суверен не є йому підвладним, але може змінити або скасувати його. Щодо підданого, то йому не слід не підкорятися законам суверена під приводом честі й справедливості²³.

Через призму обов'язку мислитель розглядає закон як такий: це наказ суверена щодо здійснення його суверенної влади²⁴. Варто також додати, що перший атрибут суверенності Боден пов'язує з правом суверена робити закон обов'язковим для всіх підданих і для кожного, зокрема. Філософ наголошує, що подібне право суверен реалізовує без згоди будь-кого з вищих, рівних або нижчих. Значимість зазначеного атрибуту полягає у тому, що до нього включені всі інші атрибути й права суверенності²⁵.

Таким чином, в політико-правовій концепції Бодена саме категорія обов'язку (обов'язок між підданим і сувереном) формує громадянськість, лежить в основі розуміння закону (як наказ суверена щодо здійснення його влади), а також пов'язана з першим атрибутом суверенності. При цьому суверен і підданий пов'язані взаємними обов'язками – перший забезпечує захист підданого і його майна, а підданий – підкорюється волі правителя й проявляє віру та послух владі. Суверен зв'язаний, передусім, законами Бога і природи, але також і власно прийнятими законами, якщо вони справедливі чи одночасно справедливі й вигідні. Підданий же не може відступати від законів суверена, навіть з мотивів честі й справедливості.

5. Поняття обов'язків у творчості Й. Альтузія

Вартими уваги є погляди на обов'язки німецького мислителя Й. Альтузія, зокрема, в його праці «Політика». Предметом, власне, політики (симбіотики) вчений називає асоціацію (об'єднання), в якій її

²³ Bodin J. Six books of the Commonwealth. URL: http://www.yorku.ca/comminel/courses/3020pdf/six_books.pdf (дата звернення: 02.03.2022).

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem.

члени зобов'язуються одне одному (явно чи за мовчазною згодою) щодо взаємного спілкування про все корисне і необхідне для суспільного життя. У концепції Альтузії асоціація – це не лише реальність людського стану. Вона має також трансцендентний характер, що виражається в людській побожності (спілкування між Богом і людством) відповідно до Декалогу²⁶.

Будь-яке об'єднання людей передбачає «поділ» їх членів на правителів, або вищих і підданих (чи нижчих). На правителів покладаються обов'язки турбуватися про душу і тіло підданих. Турбота про душу, зазначає Альтузій, стосується освіти, тобто навчання нижчих у пізнанні й поклонінні Богу, в обов'язках, які слід виконувати по відношенню до ближніх. Знання святих, справедливих і корисних речей дозволить твердо виконувати обов'язки. Турботи ж про тіло охоплюють собою захист й утримання. Так, правителі повинні забезпечувати безпеку підданих від насильства, посягання на репутацію і власність²⁷.

Між членами об'єднань також мають місце взаємні обов'язки, до прикладу, обов'язок любові, суть якого зводиться до того, щоб віддати кожному належне, і не чинити іншим того, чого б не бажав собі самому. В цілому ж при характеристиці взаємних обов'язків членів об'єднань мислитель виходить із приписів Декалогу. Звідси, такими обов'язками постають: зберігати і захищати від усякої шкоди життя іншого і своє власне; берегти думкою, словом і ділом власну цнотливість та цнотливість іншого; захищати і зберігати ресурси і блага іншого; уникати пожадливого ставлення до того, що належить іншому, задовольняючись власним; захищати й оберігати свою та репутацію іншого²⁸.

Йоганн Альтузій зауважує на необхідності функціонування особливої категорії управлінців у кожному політичному об'єднанні – свого роду міністрів – завданням яких постає служити користі й до-

²⁶ Malan K. The Foundational Tenets of Johannes Althusius' Constitutionalism. *Potchefstroom Electronic Law Journal*. 2017. № 20. URL: <https://www.ajol.info/index.php/pelj/article/view/165867/155301> (дата звернення: 07.03.2022).

²⁷ Althusius J. *Politica*. URL: <https://oll.libertyfund.org/title/althusius-politica> (дата звернення: 04.03.2022).

²⁸ Ibidem.

бробуту співтовариства, присвячуючи цьому всі свої сили, розум, працю, ресурси тощо. Вони не можуть вчиняти дій, спрямованих на досягнення власної вигоди. Міністрам забороняється наказувати членам об'єднання те, що заборонено Декалогом, і не дотримуватись його, а також шукати особистої вигоди, а не загальної користі й добробуту²⁹. До цієї групи управлінців, окрім верховного магістрату, належать ефори. Це представники співтовариства, які покликані в цілому турбуватися про державу, аби вона не постраждала від приватних прихильностей, ненависті, недбалості тощо. Ефори являють собою також цензорів верховного магістрату, є охоронцями договору, укладеного між верховним магістратом і народом. Вони слідкують, щоб суверен дотримувався закону і Божих установ. Їхнє призначення – бути опікунами і захисниками свобод і прав, які народ не передав верховному магістрату, а залишив за собою³⁰.

Отже, асоціація Альтузія побудована на основі взаємних обов'язків між правителями і підданими, які впливають з Декалогу, слугуючи всьому корисному й необхідному для суспільного життя. Більше того, вся система обов'язків ґрунтується на Божих заповідях, заповіді любові до ближнього. Щодо безпосередньо правителів, то вони повинні турбуватися про душу і тіло підданих, передусім, в напрямку пізнання ними Божих законів та їх захисту. Окрема група обов'язків у межах асоціації адресується особливій когорті управлінців – міністрам, роль яких повністю зосереджена на служінні добробуту колективного цілого.

6. Висновки

Складно, виходячи з аналізу розуміння обов'язків у політико-правовій думці мислителів епохи Відродження, виводити узагальнені висновки, насамперед, через розрізненість їх концепцій. При цьому все ж можливо окреслити провідні мотиви реалізації обов'язків у державному і суспільному житті, зокрема, вони більшою (Бекон, Альтузія) чи меншою (Боден, Макіавеллі) мірою впливають з прин-

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem.

ципів християнського віровчення; підкорені засадам раціоналізму й справедливості; повинні слугувати суспільному благу. Центральна ж ідея проблематики обов'язків у досліджуваній період, на наш погляд, зводиться до прагнення сформувані механізми симбіозу колективних інтересів (держави, соціуму) з інтересами окремих громадян (підданих).

Література

- Бэкон Ф. Новая Атлантида / Сочинения в 2 тт. Т. 2. Москва: Мысль, 1978. С. 481–518.
- Бэкон Ф. Опыты, или наставления нравственные и политические / Сочинения в 2 тт. Т. 2. Москва: Мысль, 1978. С. 349–482.
- Макиавелли Н. Государь. Сочинения исторические и политические. Сочинения художественные. Письма. Москва: НФ «Пушкинская библиотека», ООО «Издательство АСТ», 2004. С. 58–135.
- Макиавелли Н. Рассуждения о первой декаде Тита Ливия. Сочинения исторические и политические. Сочинения художественные. Письма. Москва: НФ «Пушкинская библиотека», ООО «Издательство АСТ», 2004. С. 136–468.
- Симовонян В.А., Кордмюк Е.В. Учение Н. Макиавелли о государстве и политике. Юридический вестник РГЭУ. 2007. № 4. С. 11–20.
- Althusius J. *Politica*. URL: <https://oll.libertyfund.org/title/althusius-politica> (дата звернення: 04.03.2022).
- Bodin J. *Six books of the Commonwealth*. URL: http://www.yorku.ca/comninel/courses/3020pdf/six_books.pdf (дата звернення: 02.03.2022).
- Chisholm R. *The Ferocious Morality of Niccolo Machiavelli*. URL: <http://200.144.254.127:8080/english/texts/chisholmmachiavelli.pdf> (дата звернення: 07.03.2022).
- Deveci C. Bacon's New Atlantis: a utopia for the scientist, not for humanity. *Bogaziçi Journal*. 2006. Vol. 20, № 1–2. P. 7–28.
- Garcia B. The monstrosity of vice: sin and slavery in Campanella's political thought. *International Issues*. 2020. № 8. P. 232–248.
- Garcia C. Challenging hegemony and power in the sixteenth century: The Discourse of Voluntary Servitude as antecedent of critical public

- relations theory. *Communication & Society*. 2021. № 34. P. 77–87.
- Malan K. The Foundational Tenets of Johannes Althusius' Constitutionalism. *Potchefstroom Electronic Law Journal*. 2017. № 20. URL: <https://www.ajol.info/index.php/pelj/article/view/165867/155301> (дата звернення: 07.03.2022).
- Ojong K.A., Apebende S.A. Morality and politics in the thought of Niccolo Machiavelli. *LWATI: A Journal of Contemporary Research*. 2010. № 7. P. 337–345.
- Pereira A. Utopia as common good. *Gaudium Sciendi*. 2017. № 12. P. 155–163.
- Podoksik E. Estienne de la Boetie and the politics of obedience. *Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance*. 2003. № 1. P. 83–95.
- Sellers M.N.S. Niccolò Machiavelli: Father of Modern Constitutionalism. *Ratio Juris*. 2015. № 2, Vol. 28. P. 216–225.

References

- Althusius J. *Politica*. URL: <https://oll.libertyfund.org/title/althusius-politica>.
- Bekon F. (1978) *Novaya Atlantida [New Atlantis] / Sochineniya v 2 tt. T. 2*. Moskva: Myisl. S. 481–518 [in Russian].
- Bekon F. (1978) *Opyityi, ili nastavleniya npravstvennyie i politicheskie [Experiments, or instructions, moral and political] / Sochineniya v 2 tt. T. 2*. Moskva: Myisl. S. 349–482 [in Russian].
- Bodin J. *Six books of the Commonwealth*. URL: http://www.yorku.ca/comninel/courses/3020pdf/six_books.pdf.
- Chisholm R. *The Ferocious Morality of Niccolo Machiavelli*. URL: <http://200.144.254.127:8080/english/texts/chisholmmachiavelli.pdf>.
- Deveci C. (2006) Bacon's New Atlantis: a utopia for the scientist, not for humanity. *Bogaziçi Journal*. Vol. 20, № 1–2. P. 7–28.
- Makiavelli N. (2004) *Gosudar. Sochineniya istoricheskije i politicheskie. Sochineniya hudozhestvennyie. Pisma [Sovereign. Historical and political writings. Artistic compositions. Letters]*. Moskva: NF «Pushkinskaya biblioteka», OOO «Izdatelstvo AST». S. 58–135 [in Russian].
- Makiavelli N. (2004) *Rassuzhdeniya o pervoy dekade Tita Liviya. Sochineniya istoricheskije i politicheskie. Sochineniya hudozhestvennyie. Pisma [Discourses on the first decade of Titus Livius. Historical and*

- political writings. Artistic compositions. Letters]. Moskva: NF «Pushkinskaya biblioteka», ООО «Izdatelstvo AST». S. 136–468 [in Russian].
- Malan K. (2017) The Foundational Tenets of Johannes Althusius' Constitutionalism. *Potchefstroom Electronic Law Journal*. № 20. URL: <https://www.ajol.info/index.php/pej/article/view/165867/155301>.
- Ojong K.A., Apebende S.A. (2010) Morality and politics in the thought of Niccolo Machiavelli. *LWATI: A Journal of Contemporary Research*. № 7. P. 337–345.
- Sellers M.N.S. (2015) Niccolò Machiavelli: Father of Modern Constitutionalism. *Ratio Juris*. № 2, Vol. 28. P. 216–225.
- Simovonyan V.A., Kordmyuk E.V. (2007) Uchenie N. Makiavelli o gosudarstve i politike [The doctrine of N. Machiavelli about the state and politics]. *Yuridicheskiy vestnik RGEU*. 4. S. 11–20 [in Russian].
- Ojong K.A., Apebende S.A. Morality and politics in the thought of Niccolo Machiavelli. *LWATI: A Journal of Contemporary Research*. 2010. № 7. P. 337–345.
- Pereira A. Utopia as common good. *Gaudium Sciendi*. 2017. № 12. P. 155–163.
- Podoksik E. Estienne de la Boetie and the politics of obedience. *Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance*. 2003. № 1. P. 83–95.
- Sellers M.N.S. Niccolò Machiavelli: Father of Modern Constitutionalism. *Ratio Juris*. 2015. № 2, Vol. 28. P. 216–225.

Анотація

Статтю присвячено розумінню категорії обов'язку у політико-правовій думці епохи Відродження. У дослідженні проаналізовано праці Ф. Бекона, Н. Макиавеллі, Ж. Бодена та Й. Альтузія. Розглядаючи погляди Ф. Бекона, автор робить висновок, що Бекон у розумінні обов'язків відштовхується від встановленої заповіді любові, якою повинна керуватися людина у своїх вчинках та справах. Таким чином, Бекон, передусім, говорить про обов'язки в християнському сенсі як прояви любові до ближнього.

У творі «Роздуми про першу декаду Тита Лівія» Н. Макиавеллі виводить свого роду «обов'язок» республіки та правителя утримуватися від спричинення образ громадянам. До того ж він формулює і обов'язок, якому має слідувати добродішній громадянин, – забувати про спричинені йому образи з мотивів любові до батьківщини. Головним обов'язком правителя,

виходячи з праці «Правитель», є військове мистецтво. Поруч із названим, обов'язком правителів є також намагатися зберегти владу, отримати перемогу, не зважаючи на засоби, які вони для цього використовують. Стосовно народу на правителя покладаються такі обов'язки, як: відзначати обдарованих громадян, схилити їх спокійно займатися ремеслами і торгівлею, облаштовувати свої володіння, але й займати громадян святкуваннями і видовищами в потрібний час. Автор робить висновок, що проблематика обов'язків у Макіавеллі огорнута політичними цілями, що в кінцевому напрямі спрямовані на збереження, зміцнення держави, згуртованості й злагоженості народу.

У політико-правовій концепції Бодена саме категорія обов'язку (обов'язок між підданим і сувереном) формує громадянськість, лежить в основі розуміння закону (як наказ суверена щодо здійснення його влади), а також пов'язана з першим атрибутом суверенності. При цьому суверен і підданий пов'язані взаємними обов'язками – перший забезпечує захист підданого і його майна, а підданий – підкорюється волі правителя й проявляє віру та послух владі. Погляди на обов'язки німецького мислителя Й. Альтузія викладено в його праці «Політика», аналізуючи яку, автор доходить до висновку, що вся система обов'язків Й. Альтузія ґрунтується на Божих заповідях, заповіді любові до ближнього. Щодо безпосередньо правителів, то вони повинні турбуватися про душу і тіло підданих, передусім, в напрямку пізнання ними Божих законів та їх захисту.

Ключові слова: обов'язок, Ф. Бекон, Н. Макіавеллі, Ж. Боден, Й. Альтузія

The Problematics of Obligations in the Political and Legal Thought of the Renaissance

Summary

The article is devoted to understanding the category of obligation in the political and legal thought of the Renaissance. The study analyzes the works of F. Bacon, N. Machiavelli, J. Bodin and J. Althusius. Considering the views of F. Bacon, the author concludes that Bacon's understanding of obligations is based on the established commandment of love, which should be guided by man in his actions and deeds. Thus, Bacon, above all, speaks of obligations in the Christian sense as manifestations of love of neighbor.

In "Discourses on the First decade of Titus Livius", N. Machiavelli outlines a kind of "obligation" of the republic and the prince to refrain from insulting citizens. He also formulates the obligation that a virtuous citizen should follow

– to forget about the insults caused to him out of love for the homeland. The main obligation of the prince, based on the work of the “The Prince”, is the art of war. In addition to the above, it is also the obligation of the princes to try to retain power, to win, regardless of the means they use to do so. Regarding the people, the prince has such obligations as: to reward gifted citizens, to persuade them to quietly engage in crafts and trade, to arrange their possessions, but also to engage citizens in celebrations and spectacles at the right time. The author concludes that the issue of obligations in Machiavelli is wrapped up in political goals, which are ultimately aimed at preserving, strengthening the state, cohesion of the people.

In Bodin’s political and legal conception, it is the category of obligation (obligation between subject and sovereign) that forms citizenship, underlies the understanding of the law (as the sovereign’s order to exercise its power), and is associated with the first attribute of sovereignty. In this case, the sovereign and the citizen are bound by mutual obligations – the sovereign provides protection of the citizens and his property, and the citizens – obeys the will of the sovereign and shows faith and obedience to authority. Views on the obligations of the German thinker J. Althusius are set out in his work “Politica”, analyzing which, the author concludes that the whole system of obligations of J. Althusius is based on God’s commandments, the commandments of love of neighbor. Regarding the sovereigns, they should take care of the soul and body of their citizens, especially in the direction of their noesis of God’s laws and their protection.

Keywords: obligation, F. Bacon, N. Machiavelli, J. Bodin, J. Althusius

Tereziia Popovych – Candidate of Law, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Theory and History of State and Law, State Higher Education Institution “Uzhhorod National University”; buts_tereza@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8333-3921>.